

УКРАЇНА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кафедра селекції і генетики

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕЛЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ В
УКРАЇНІ ТА ДОСЯГНЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Методичний посібник для самостійної роботи студентів і магістрів денної та заочної форми навчання зі спеціальностей напряму «Агрономія» («Агрономія», «Селекція і генетика с.-г. культур», «Захист рослин», «Агрохімія і ґрунтознавство», «Плодівництво та виноградарство»)

КИЇВ – 2014

УДК 631.53

Викладено матеріали щодо організації селекційної роботи в Україні та досягнень вітчизняних вчених.

Рекомендовано кафедрою селекції та генетики НУБіП України та методичною радою агробіологічного факультету НУБіП України (протокол №14 від 20.05.2013р)

Укладачі: доц. О.Т. Дупляк, В.Л. Жемойда, О.С. Макарчук, Парій М.Ф.

Рецензенти: канд. с.-г. наук, завідувач відділу селекції та насінництва зернобобових ННЦ «Інститут землеробства НААН» Шевченко Т.М.;
канд. с.-г. наук, доцент кафедри рослинництва НУБіП України Л.М. Єрмакова

Навчальне видання
**СЕЛЕКЦІЙНА РОБОТА В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЯ
ТА ДОСЯГНЕННЯ**

Методичний посібник для самостійної роботи студентів і магістрів денної та заочної форм навчання напрямів «Агрономія» («Агрономія», «Селекція і генетика с.-г. культур», «Агрохімія і ґрунтознавство», «Плодівництво і виноградарство») та «Захист рослин».

Укладачі: Дупляк Ольга Тимофіївна,
Жемойда Віталій Леонідович,
Макарчук Олександр Сергійович,
Парій Мирослав Федорович

Відповідальний за випуск О.Т. Дупляк

Редактор Л.О.Задорожна

Підписано до друку 14.10.14.

Ум. друк. арк. 1,9.

Тираж 100 пр.

Формат 60 x 84 1/16

Обл. - вид. арк. 2

Зам. № 6657.

Видавничий центр НУБіП України
03041, Київ, вул. Героїв Оборони, 15.

ВСТУП

Науково-технічний прогрес у сучасному землеробстві нерозривно пов'язаний зі створенням та впровадженням у виробництво нових високопродуктивних сортів і гібридів, удосконаленням технологій вирощування, які дозволяють більш повно реалізувати їх генетичний потенціал.

Значення селекції рослин для розвитку суспільства найкраще розкриває вислів великого генетика і селекціонера М.І. Вавилова: „Селекція рослин - це еволюція руками людини". Пізнавши закономірності досліджені і використовуючи різні методи (гібридизації, мутагенезу, генної інженерії та добору), людиною протягом десятиліть і століть створено ряд нових різновидностей, на утворення яких у природі потрібно було б тисячі і мільйони років чи які б могли не виникнути взагалі.

Можливості селекційного поліпшення сільськогосподарських культур дуже великі. І нині - це один із основних факторів підвищення врожайності.

Над створенням нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур працюють селекціонери науково-дослідних установ Національної академії аграрних наук України, навчальні заклади, приватні фірми тощо.

Безпосередньо із селекцією - наукою про створення нових сортів і гібридів - пов'язане насінництво, основним призначенням якого є розмноження сортового та одержання гібридного насіння при збереженні його чистосортності, біологічних та врожайних якостей.

У матеріалах для самостійної роботи студентів викладено як організацію селекційної роботи в Україні, так і досягнення вітчизняних селекціонерів.

СЕЛЕКЦІЙНА РОБОТА В УКРАЇНІ

Початок селекційно-насінницької роботи в Україні припадає на 80-ті роки XIX ст. і цілком пов'язаний і розвитком цукрової промисловості.

У ті часи основні площі під цукровим буряком були зайняті сортами іноземної селекції, зокрема фірм «Вільморен» (Франція), «Кляйнванцлебен» і «Кнауер» (Німеччина). Насіння купували багато і за високу ціну. Професор А. Є. Зайкевич писав про необхідність невідкладного розвитку насінництва буряків в Україні.

У 1884 р. організовується Полтавське дослідне поле, де вчений розпочинає вивчення сортового складу і насінництво цукрового буряку, пшениці, люцерни.

Немерчанську (Вінницьку) селекційну станцію було засновано у 1886 р. Тут працював Ю.А. Заленський, який розпочав селекцію і насінництво зернових культур — озимої та ярої пшениці, жита, вівса, а також селекцію цукрового буряку. Вченим був запроваджений індивідуальний добір з оцінкою за потомством. Важливе значення мали дослідження з розробки єдиної методики сортовипробування та введення стандартів при вивченні селекційних номерів. Вченим проводились дослідження з одержання штучних

мутантів під дією різних температур та змін вологозабезпеченості у період формування гамет тощо. Невдовзі з'явилися сорти цукрових буряків селекції Немерчанської станції із значно вищою цукристістю коренеплодів (з 13,5 % у 1886 р. до 18,0% у 1913 р.). На Немерчанській станції було створено і сорти пшениці Новий триумф, Поділля, Банатка.

З 1923 р. розпочав роботу з цукровим буряком і пшеницею Л.І. Ковалевський - автор знаменитого високобілкового сорту озимої пшениці Українка, який тривалий час був світовим стандартом з хлібопекарських якостей.

У 1888 р. було організовано Уладово-Люлинецьку дослідну селекційну станцію, де з 1898 по 1960 рік працював видатний селекціонер Л.Л. Семполовський.

З 1888 р. розпочинають діяльність Іванівська, а з 1899 р. - і Верхняцька дослідні станції.

У 1903 р. засновується Харківська дослідна станція, де розпочинаються дослідження з селекції та насінництва озимої і ярої пшениці, жита, ячменю, вівса, кукурудзи, соняшнику за участю селекціонерів П.В. Бурдіна, В.Я. Юр'єва, Б.К. Єнкена та інших. З ім'ям В.Я. Юр'єва пов'язана історія і вся діяльність станції, яка згодом перетворилася на відомий селекційний центр - Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН.

З 1908 р. розпочинає селекційну і насінницьку роботу Катеринославська (Синельниківська) дослідна станція. Засновником її був видатний агроном, вчений, селекціонер В.В. Таланов. Саме він першим у світі розробив систему державного сортовипробування та районування сільськогосподарських культур.

Значний внесок у розвиток селекції та насінництва зробили академіки Б.П. Соколов, А.І. Задонцев.

На базі Катеринославської станції було створено Всесоюзний інститут кукурудзи, нині це - Інститут зернового господарства НААН. Гібриди кукурудзи цієї НДУ займають майже 60% загальних посівів кукурудзи в Україні.

1908 - 1916 рр. - це період найбільшого поширення селекційної роботи в Україні. Організуються Одеська, Драбівська, Миронівська та інші дослідно-селекційні станції, які плідно працюють у галузі селекції та насінництва.

До 30-их років відбувається організаційне удосконалення селекційної роботи. Зміцнюється їх матеріальна база, уточнюється набір культур. Згодом дослідні станції переростають у селекційні установи, а згодом - і в центри.

У 1922 р. як науково-методичний центр 12 селекційно-дослідних станцій створюється нинішній Інститут біоенергетичних культур та цукрового буряка. Більшість із них і нині входять у мережу Інституту (Уладово-Люлинецька, Ялтушківська, Іванівська, Білоцерківська та ін.) та успішно працюють над створенням гібридів цукрового буряка, поєднуючи тради-

ційні методи добору із використанням гібридизації, поліплоїдії, ЦЧС. Певних успіхів на станціях мережі досягнуто і в селекції зернових культур. Зокрема, значну кількість сортів озимої пшениці, ярої вики передано виробництву Білоцерківською та Верхняцькою ДС, гороху - Уладово-Люлинецькою ДС, проса - Веселоподільською ДС, селекцією гречки займається Ялтушківська ДС тощо.

Одеське дослідне поле, де перші селекційні посіви було закладено А.О. Сапегіним, нині - Селекційно-генетичний інститут - Національний центр сортовивчення та насіннезнавства - провідний селекцентр країни, відомий далеко за її межами. Тут здійснюється селекція озимої, м'якої і твердої пшениці, озимого та ярого ячменю, кукурудзи, соняшнику, сої, нуту, гороху, сортових культур, люцерни, еспарцету. За час існування інституту створено понад 270 сортів і гібридів, які знайшли широке застосування у виробництві.

Досягнення інституту стали результатом плідної роботи багатьох видатних учених, які працювали тут: засновника Інституту, акад. АНУ А.О. Сапегіним, акад. ВАСГНІЛ Ф.Г. Кириченка, П.Х. Гаркавого, Д.О. Долгушина, члена-кор. ВАСГНІЛ О.С. Мусійка, акад. НАН України та НААН О.О. Созінова та ряду інших.

Світову славу завоювали сорти озимої пшениці Миронівської селекції. Їх автори - відомі вчені Л.І.Ковалевський та І.М. Сремеев, акад. АН СРСР, акад. ВАСГНІЛ В.М. Ремесло та ін. В останні роки в Миронівському Інституті пшениці ім. В.М. Ремесла, організованому у 1968 р. на базі Миронівської селекційно-дослідної станції, ведеться селекція озимого та ярого ячменів, озимого тритикале та ін. культур. На теперішній час в Україні склалася чітка система селекційно-насінницької роботи, яка включає селекцію, Державну кваліфікаційну експертизу, насінництво та контроль сортових і посівних якостей насіння.

Схема селекційно-насінницької роботи в Україні

Ланка	Завдання	Виконавці
Селекція	Створення нових сортів і гібридів	Науково-дослідні інститути, дослідно-селекційні та державні с.г. дослідні станції, Інститути агропромислового виробництва НААН, наукові установи НАН, навчальні заклади, селекційні фірми
Державна кваліфікаційна експертиза	1. Експертиза сортів на відповідність критеріям охороноздатності (ВОС-тести) 2. Експертиза визначення придатності сортів та гібридів до поширення в Україні	-Український інститут експертизи сортів рослин; -обласні державні центри експертизи сортів рослин; -сортодослідні станції; -агротехнологічні лабораторії

Насінництво	Розмноження сортового та одержання гібридного насіння при збереженні його чистосортності біологічних та урожайних якостей: -виробництво та використання доbazового та базового насіння -виробництво та використання сертифікованого та гібридного насіння	Суб'єкти насінництва, що мають патент і занесені до «Державного реєстру виробників насінневого матеріалу» Науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, елітно-насінницькі господарства НДУ, дослідні господарства вищих навчальних с.г. закладів за наявності ліцензійної угоди з оригінатором сорту (гібриду) Спеціалізовані насінницькі господарства, колективні с.-г. підприємства різних форм власності, фермерські господарства тощо
Сортовий і насінневий контроль	Постійний контроль сортових і посівних якостей насіння	Державні районні та обласні насінневі інспекції, автори сортів та гібридів, спеціалісти господарств
Державні насінневі ресурси	Заготівля, доробка, зберігання та реалізація сортового і гібридного насіння	Підприємства та організації за дорученням Мінагрополітики України

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕЛЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ В КРАЇНІ

Національна академія аграрних наук розпочала свою діяльність як Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук у 1931р. У нинішньому статусі діє з 1990 р.

До складу Академії входять понад 300 наукових установ, підприємств і організацій, у т.ч. 11 Національних наукових центрів, 52 інститути, 35 державних підприємств дослідних господарств. До мережі наукових установ НААН входить 195 підприємств, установ та організацій, у тому числі 37 дослідних станцій, 6 науково-дослідних центрів, 3 дослідних поля, 135 державних підприємств дослідних господарств. У системі Академії працюють 25,5 тис. осіб, з яких у наукових установах близько 9,7 тис.; серед них наукових працівників 5,0 тис., у тому числі 331 доктор і 1698 кандидатів наук.

В Академії функціонують 13 наукових об'єктів, які мають статус національного надбання, а саме:

- ампелографічна колекція та колекція штамів промислово цінних мікроорганізмів для виноробства (Національний інститут винограду і вина «Магарач»);
- арборетум Нікітського ботанічного саду – ННЦ (Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр);
- банк генетичних ресурсів рослин України (Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН);
- Кримська колекція гербарію Нікітського ботанічного саду – ННЦ (Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр);

- колекція генофонду шовковиці (Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»);
- колекція корисних ґрунтових мікроорганізмів для підвищення сільськогосподарських культур (Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН);
- банк штамів мікроорганізмів для потреб ветеринарної медицини (Інститут ветеринарної медицини НААН);
- банк генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин (Інститут розведення і генетики тварин НААН);
- колекція тварин зоопарку Біосферного заповідника «Асканія-Нова» (Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна НААН);
- колекція культур клітин для ветеринарної медицини і біотехнологій (Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»);
- банк моно специфічних імунодіагностику мів (Інститут тваринництва НААН);
- колекція генетичних ресурсів шовковичного шовкопряда (Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»);
- фонд видань із сільськогосподарської тематики, виданих у ХІХ ст. (Державна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН).

Академія співпрацює з науковими установами Національної академії наук України, вищими навчальними закладами України, науковими установами і організаціями 67 країн світу.

У 39 наукових установах Академії відповідно до держзамовлення здійснюється підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації через навчання в аспірантурі із 57 спеціальностей; докторантура відкрита і функціонує при 18 наукових установах.

У структурі Академії функціонують чотири відділення: рослинництва; землеробства, меліорації та механізації; ветеринарної медицини та зоотехнологій; аграрної економіки та продовольства.

Основним завданням Академії є наукове забезпечення розвитку галузей агропромислового комплексу України. До актуальних проблем, які досліджуються відділенням рослинництва відносяться:

- теоретичні основи селекції і насінництва, розсадництва сільськогосподарських культур;
- створення нових сортів і гібридів;
- розробка і впровадження новітніх інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур;
- фундаментальні прикладні основи захисту рослин від хвороб, шкідників і бур'янів.

Наукові установи Академії ведуть селекцію понад 120 основних польових культур. Загалом, держаний Реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2012 рік, нараховує 7058 сортів і гібридів, з яких 52% вітчизняної селекції. Понад 2,5 тис. сортів віднесено до вищої категорії якості. На 2012 рік до Реєстру було занесено 337 нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур.

Українські селекціонери успішно співпрацюють з провідними селекційними фірмами Німеччини, США, Франції, Хорватії, Угорщини та ін..

Для забезпечення селекціонерів вихідним матеріалом на базі Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва створено Національний банк генетичних ресурсів рослин України (НЦ ГРРУ) обсягом понад 136 тис. сортозразків 1197 ботанічних видів. В НЦ ГРРУ функціонує Національне сховище насіння зразків генофонду рослин, в якому на теперішній час на довгострокове збереження закладено 56 тис. зразків 590 видів рослин; 25,9 тис. зразків насіння зберігаються в дублетному сховищі Устимівської дослідної станції рослинництва Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва.

НАУКОВО-ДОСЛІДНІ УСТАНОВИ НААН - ОРИГІНАТОРИ НОВИХ СОРТІВ І ГІБРИДІВ ПОЛЬОВИХ КУЛЬТУР

Інститути:

1. Селекційно-генетичний інститут - Національний центр насіннезнавства та сортовивчення (м. Одеса, Овідіопольська дорога, 3).
2. Інститут сільського господарства степової зони (м. Дніпропетровськ, вул. Дзержинського, 14) та його дослідні станції, зокрема:
 - Генічеська дослідна станція (Херсонська обл., Генічеський р.- н, с. Ново-Олексіївка);
 - Ерастівська дослідна станція (Дніпропетровська обл., П'ятихатський р-н, п/в Лозоватка);
 - ДПДГ «Красноградське» (Харківська обл., м. Красноград);
 - Розівська дослідна станція (Запорізька обл., смт. Розівка);
 - Синельниківська селекційно-дослідна станція (Дніпропетровська обл., Синельниківський р-н, с. Раївка);
 - ДГ «Дніпро» (Дніпропетровська обл., Дніпропетровський р-н, с. Дослідне).
3. Інститут кормів та сільського господарства Поділля (м. Вінниця, проспект Юності, 16).
4. Інститут картоплярства (Київська обл., Бородянський р-н, смт. Немішаєве, вул. Калова. 22) та:
 - Поліська дослідна станція ім. О.М. Засухіна (Житомирська обл., Малинський р-н, п/в Передвижне, 2)
5. Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків (м. Київ - ГСП, вул. Клінічна, 25)

- Селекційно-дослідна станція Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків (Черкаська обл., м. Умань, вул. Інтернаціональна, 4)
 - Білоцерківська дослідно-селекційна станція (Київська обл., Білоцерківський р-н, п/в Мала Вільшанка);
 - Веселоподільська дослідно-селекційна станція (Полтавська обл., Семенівський р-н, п/в Вереміївка);
 - Іванівська дослідно-селекційна станція (Сумська обл., Охтирський р-н, с. Сонячне);
 - Уладово-Люлинецька дослідно-селекційна станція (Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Уладівське);
 - Ялтушківська дослідно-селекційна станція (Вінницька обл., Барський р-н, п/в Ялтушків);
 - Верхняцька дослідно-селекційна станція (Черкаська обл., Христинівський р-н, смт. Верхнячка, вул. Шкільна, 1);
6. Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва (м. Харків, просп. Московський, 142) та
- Устимівська дослідна станція рослинництва (Полтавська обл., Глобинський р-н, с. Устимівка)
7. Інститут луб'яних культур (Сумська обл., м. Глухів, вул. Леніна, 45) та
- Золотоніський відділ селекції і насінництва конопель (Черкаська обл., м. Золотоноша, вул. Пархоменка, 50).
8. Інститут олійних культур (Запорізька обл., Запорізький р-н, с. Сонячне, вул. Весняна, 1).
9. Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла (Київська обл., Миронівський р-н., смт. Сонячне).
10. Інститут зрошуваного землеробства (м. Херсон, сел. Надніпрянське, 133).
11. ННЦ «Інститут землеробства НААН» (Київська обл., Києво- Святошинський р-н, смт. Чабани).
12. Інститут агроєкології і природокористування (м. Київ, вул. Метрологічна, 12).
13. Інститут землеробства і тваринництва західного регіону (Львівська обл., Пустомитівський р-н, с.Оброшине) та
- Предкарпатська філія (Львівська обл., Дрогобицький р-н, с. Лішня).
14. Інститут сільського господарства Полісся (м. Житомир, Київське шосе, 131).
15. Інститут рису (Херсонська обл., Скадовський р-н, с. Антонівка).
16. Буковинський інститут агропромислового виробництва (м. Чернівці, вул. Кузнєцова, 21-А) та
- Придніпровська дослідна станція (м. Чернівці, Садстанція).
17. Волинська ДСГДС Інституту сільського господарства Західного Полісся (Волинська обл., Луцький р-н, с. Рокині).

18. Донецький інститут агропромислового виробництва (Донецька обл., Ясинуватський р-н, с. Піски).
19. Закарпатський інститут агропромислового виробництва (Закарпатська обл., Берегівський р-н, с. В. Бакта) та:
- Гірсько-Карпатська дослідна станція (Закарпатська обл., Воловецький р-н, с. Н. Ворота);
 - Українська дослідна станція тютюництва (Тернопільська обл., Борщівський р-н, смт. Мельниця-Подільська, вул. І. Франка, 24).
20. Івано-Франківський інститут агропромислового виробництва (м. Івано-Франківськ, вул. Розумовського, 9-А) та
- Коломийська дослідна станція (Івано-Франківська обл, Коломийський р-н, с. П'ядики)
21. Луганський інститут агропромисловою виробництва (Луганська обл., Слав'яносербський р-н, с. Металіст)
22. Полтавський інститут агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова (м. Полтава, вул. Шведська, 86)
23. Миколаївський інститут агропромислового виробництва (Миколаївська обл., Жовтневий р-н, с. Полігон).
24. Тернопільський інститут агропромислового виробництва (м. Тернопіль, вул. Тролейбусна, 12) та
- Подільська дослідна станція (Тернопільська обл., Гусятинський р-н, м. Хоростків, вул. Незалежності, 19).
25. Чернігівський інститут агропромислового виробництва (Чернігівська обл., Козелецький р-н, с. Прогрес) та
- Носівська селекційна дослідна станція (Чернігівська обл, Козелецький р-н, с. Прогрес).

Державні с.-г. дослідні станції:

- Вінницька (Вінницька обл., Вінницький р-н, с. Агрономічне);
- Запорізька (м. Запоріжжя, 31);
- Кіровоградська (Кіровоградська обл., Кіровоградський р-н, с. Сазонівка);
- Одеська (Одеська, обл., Біляївський р-н, смт. Хлібодарське);
- Кримська (Автономна Республіка Крим, Красногвардійський р-н).

ВІДОМІ СЕЛЕКЦІОНЕРИ УКРАЇНИ

Алексєєва Олена Семенівна — академік НААН, доктор сільсько-господарських наук, професор, завідувач кафедри селекції та насінництва Кам'янець-Подільської державної аграрно-технічної академії, завідувач Проблемної науково-дослідної лабораторії гречки, директор НДІ круп'яних культур. Ініціатор створення і науковий керівник Тернопільської виробничо-наукової система «Гречка». З 1987 р. - член правління Міжнародної асоціації виробників гречки.

О.С.Алексєєва - автор 30 сортів гречки, в т.ч. таких як: Радехівська поліпшена, Вікторія, Аеліта, Лада, Вікторія подільська, Подолянка, Селена та ін., створених з використанням методів гібридизації, експериментального мутагенезу, добору із місцевих популяцій тощо. 12 із створених сортів районовано на Європейському континенті.

Бабич Анатолій Олександрович — академік НААН, дійсний член РАН, Міжнародної академії аграрної освіти та ін. Доктор сільськогосподарських наук, лауреат Державної премії СРСР та премії УААН «За видатні досягнення в аграрній науці»; обіймав посаду директора інституту кормів УААН, з 2001 р. — радник дирекції і завідувач відділу селекції та насінництва зернобобових культур.

А.О.Бабич - відомий селекціонер країни. Він є автором 102 патентів і авторських свідоцтв, 65 сортів, занесених до Реєстру сортів рослин України, зокрема сої (Агат, Анатоліївна, Артеміда, Валюта та ін.), кормових бобів, конюшини лучної та олександрійської, вики, костриці, амаранту, райграсу, гірчиці та інших культур.

Важливі результати отримане вченим і його науковою школою із розробки адаптивної сортової технології вирощування зернобобових, зернофуражних і кормових культур. Ним проведено значну роботу з насінництва нових сортів.

Бобер Анатолій Федорович - доктор біологічних наук, професор, завідував відділом генетики та селекції кормових культур Інституту землеробства УААН, член секції «Селекція люцерни» ЕУКАРПІЯ, член Північноамериканської постійно діючої конференції щодо поліпшення люцерни.

Головним науковим здобутком розроблене нове положення про генетичну природу контролю типу розмноження самонесумісних видів на прикладі гречки і люцерни. Вченим запропоновано нові напрями і методи селекції ентомофільних видів, зокрема метод селекції на використання ефекту гетерозису шляхом формування сортів-синтетиків гречки і метод селекції автогамних сортів-популяцій люцерни. Його пропозиції визнано винаходами і отримано патенти.

Результатом селекційної роботи є 2 сорти-синтетики гречки - Київська і Астра, 3 сорти люцерни посівної —Ярославна, Роксолана і Ольга.

Разом із співробітниками відділу розробив нові напрями і методи селекції інших кормових культур, що обумовило створення райграсо-

костричних гібридів - Ярослав гібридний, Мирослав, Київський і Святошинський; конюшини лучної - Дарунок, Кумач, Маруся, Поліс; кормових буряків - Донор, Панфільська однонасінна, Селена.

Бугайов Василь Дмитрович - кандидат сільськогосподарських наук, завідувач відділу селекції та насінництва кормових культур Інституту кормів і сільського господарства Поділля НААН, член президії Європейської асоціації „Амарант”.

В.Д. Бугайов — відомий вчений у галузі селекції та насінництва кормових культур. Ним сформовано новий вихідний матеріал, розширено асортимент культур, розроблено ряд ефективних методів створення нових сортів люцерни, конюшини, лядвенцю рогатого та інших багаторічних кормових культур. Безпосередньо ним та з його участю створено 43 сорти, 30 із яких занесено до Реєстрів сортів рослин України та країн СНД.

Булін Микола Дмитрович (1909-1974 рр.) і **Котт М.Ф.** - учні Л.Л. Семполовського, кандидати с.-г. наук; завідували відділом селекції цукрових буряків Уладово-Люлинецької дослідно-селекційної станції. Автори сортів цукрових буряків під назвою Уладівські.

Булін В.М. — співробітник Уладово-Люлинецької дослідно-селекційної станції Інституту цукрових буряків НААН. У співавторстві з Буліним М.Д. ним створено сорт цукрового буряка Уладівський однонасінний 35, з Грицик М.С. (Верхняцька дослідно-селекційна станція) та селекціонерами Словенії - відповідно однонасінні гібриди Уладівський ЧС 37 та Слов'янський ЧС 94.

Бурденюк Лариса Антонівна - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач відділу селекції озимої пшениці Білоцерківської дослідно-селекційної станції Інституту цукрових буряків НААН. Автор сортів пшениці білоцерківської селекції: Білоцерківська 18, Білоцерківська 47, Білоцерківська напівкарликова, Перлина Лісостепу, Веселка, Елегія та ін.

Вітвіцький Михайло Антонович - доктор наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії селекції озимого жита Інституту землеробства НААН.

М.А. Вітвіцьким створено донори і джерела стійкості проти основних хвороб, крупнозерності, морозо- і посухостійкості, міцності стебла, короткостеблості, високої якості зерна; розроблено способи селекції озимого жита на стійкість проти снігової плісняви, кореневих гнилей, борошнистої роси, бурої іржі, фузаріозу, а також способи селекції ярої пшениці на ранньостиглість у поєднанні з високою продуктивністю, якістю зерна, стійкістю до вилягання та посухостійкістю.

М.А. Вітвіцьким разом зі співробітниками лабораторії створено 14 сортів, зокрема озимого жита - Поліська тетра, Київське 80, Київське 86, Київське 90, Київське 93, Воля, Інтенсивне 95, ярої пшениці - Дніпрянка, Рання 93, Скороспілка 95, Рання 93 та ін., сильних та цінних за якістю зер-

на, придатних для ремонту зрідженої озимої пшениці, та ярого тритикале Крупільський.

Гасаненко Луїза Степанівна - кандидат сільськогосподарських наук, співробітник Інституту землеробства Південного регіону.

Результати її цитоембріологічних досліджень, вивчення питань генетичного плану лягли в основу розробки нових ефективних методів селекції інтенсивних сортів люцерни з високою урожайністю зеленої маси та насіння, з підвищеною азотфіксуючою здатністю та іншими господарсько-цінними ознаками. Автор сортів Херсонська 7, Херсонська 9, Надежда, Синська, Вавілова 2, Унітро, Веселка.

Гаркавий Прокіп Хомич (1908 - 1984 рр.) - академік ВАСГНІЛ (з 1972 р.), лауреат Ленінської (1963 р.) і Державної премії СРСР (1949, 1977 рр.), Герой Соціалістичної праці (1971 р.), Заслужений діяч науки. З 1947 р. - завідувач відділу селекції та насінництва ячменю Селекційно-генетичного інституту.

Основні наукові дослідження стосуються селекції зернових культур, зокрема ячменю. Завдяки його роботам було створено та запроваджено у виробництво культуру озимого ячменю на півдні України. Одним із перших використовував у селекції ячменю гібридизацію. Теоретично обґрунтував методи добору пар для гібридизації, запровадив у практику метод складних схрещувань тощо.

П.Х.Гаркавим розроблено ряд оригінальних методів селекції та насінництва, зокрема методи оцінки ячменю на фітозахворюваність, морозостійкість та ін.

Автор 27 районованих сортів озимого та ярого ячменю, загальна площа яких у 1944 - 1984 рр. становила понад 50 млн. га. Широке впровадження ячменю на півдні України пов'язане із створенням П.Х. Гаркавим зимостійких сортів-дворучок: Одеський 31, Одеський 46, Оксамит, Зімран. Високою урожайністю та підвищеною посухостійкістю відзначалися сорти ярого ячменю Південний, Одеський 36, Чорноморець. Добрими пивоварними властивостями характеризувались сорти лісостепового еко типу Нутанс 106 та Нутанс 244.

Голік Віктор Степанович - академік НААН, доктор сільськогосподарських наук, завідувач лабораторії селекції ярої пшениці Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва

В.С. Голіком уперше в селекції ярої пшениці розроблено напрям поєднання високих макаронних і хлібопекарських властивостей, теоретично обґрунтовано, розроблено і апробовано схему селекції ярої пшениці, яка дає змогу на всіх етапах селекційною процесу виділяти форми з високим ступенем прояву господарсько-цінних ознак.

Автор та співавтор 26 сортів м'якої та твердої ярої пшениці, 17 з яких занесено до Реєстру сортів рослин України та Росії: Харківська 23, Харківська 27, Харківська 41, Харківська 46, Харківська 39 та ін.

Головченко Володимир Іванович (1930-1994 рр.) - кандидат сільськогосподарських наук, завідував відділом селекції та первинного насінництва люпину в Інституті землеробства УААН.

В.І. Головченку належить пріоритет у галузі акліматизації білого люпину в умовах України. Його сорти були першими районованими в Україні сортами цієї культури. Він одним із перших у світовій практиці застосував метод експериментального радіомутагенезу для створення білого люпину з низьким вмістом алкалоїдів.

Автор 24 сортів (Київський скоростиглий, Київський мутант, Олежка, Піщевой, Дніпро, Синій парус, Славутич, Сонячний, Український та ін.). Сорт Київський мутант став основою для створення більшості зарубіжних сортів білого люпину. Всього за кордоном було зареєстровано 6 сортів його селекції.

В.І. Головченку належить світовий пріоритет у розробці харчового напрямку селекції білого люпину. Ним розроблено і запатентовано низку способів переробки зерна люпину на продукти харчування. Сорти Піщевой, Володимир занесено до Реєстру сортів рослин як сорти харчового напрямку.

Горлач Андрій Андрійович (1898 — 1976 рр.), доктор сільськогосподарських наук, професор, лауреат Державної премії, завідував відділом селекції та насінництва зернових і зернобобових культур на Білоцерківській дослідно-селекційній станції Інституту цукровий буряків УААН.

Автор 12 сортів озимої пшениці, зокрема Лісостепка 74, Лісостепка 75, Еритроспермум 15, Велютинум 37, Білоцерківська 198 (районований в усіх областях України, в Молдові, Російській Федерації, Казахстані із загальною площею посіву понад 4 млн. га; у багатьох країнах Східної Європи), Лютесценс 59, Лютесценс 200, Білоцерківська 18, Білоцерківське 29 та ін.

Гринько Тіт Федорович — завідувач відділу селекції Верхняцької дослідно-селекційної станції Інституту цукрових буряків. Автор сортів цукрових буряків: Верхняцький 1408 (районований з 1938 р.), Верхняцький 020 (районований з 1953 р.), Верхняцький 031 (з 1957 р.). Верхняцький 103 (з 1972р.).

Губернатор Василь Сергійович (1912 - 1988 рр.) - кандидат сільськогосподарських наук, лауреат Державної премії СРСР, завідував відділом селекції та насінництва зернових культур Чернігівської обласної сільськогосподарської дослідної станції (Носівське відділення). Використовуючи гібридизацію, підзимній посів ярого ячменю з наступним доборою, він створив ряд високоврожайних сортів цієї культури: Носівський 2, Носівський 5, Носівський 6, Чернігівський 7, Носівський 9 та інші.

Губернатор Валентин Васильович (1939 - 1998 рр.) - доктор сільськогосподарських наук, професор (працював у Національному аграрному університеті). Застосовуючи сучасні та розробляючи нові методи селекції, створив сорт ячменю Носівський 9 та сорт озимої пшениці АН-1.

Гур'єв Борис Петрович (1929 1991) - академік ВАСГНІЛ, доктор сільськогосподарських наук, професор, директор Українського НДІ рослинництва, селекції та генетики ім. В.Я. Юр'єва, член європейської асоціації селекціонерів ЄУКАРПІЯ.

Ним розроблено та науково обґрунтоване нові підходи до селекції ранньостиглих самозапилених ліній та гібридів кукурудзи. Автор 15 гібридів (Харківський 10ТВ, Буковинський 3ТВ ранній, Київський 8ТВ, Харківський 18ТВ, Харківський 19ТВ та ін.), та близько 1000 самозапилених скоростиглих ліній з підвищеною адаптивністю.

Академік Гур'єв Б.П. був керівником сумісних наукових розробок, програм з фірмою „Монсанта" (США), Інститутом селекції рослин (Угорщина), Інститутами селекції рослин (Хорватія, Югославія), фірмою КВС (Німеччина, спільні гібриди кукурудзи ХЗ-26, ХЗ-28 та ін.).

Дідусь Василь Іванович (1916 - 1984 рр.) - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач відділу селекції озимої пшениці Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва.

Виконані ще в 30-их роках праці з мутагенезу лінійних сортів ячменю ввійшли до світової науки як класичні і одержали високу оцінку видатних вчених-генетиків світу.

В.І. Дідусь є одним з найбільш авторитетних учених у галузі внутрішні («сортового добору. Цим методом в н створив сорти Зенітка, Зенітка поліпшена, Лютесценс 228. Він розробив оригінальні схеми селекції озимої пшениці із застосуванням гібридизації та індивідуального добору за зимостійкістю, продуктивністю, стійкістю до хвороб та ін. Його принцип добору батьківських пар для схрещувань за їх родоводом допомагає глибоко розібратися у трансгресивній мінливості.

З використанням методу внутрішньовидової гібридизації він створив понад 20 сортів, серед яких районовані Лютесценс 266, Харківська 4, Харківська 63, Харківська 81, Напівкарлик 3 та ін.

Долгушин Донат Олександрович (1903 - 1995 рр.) - академік ВАСГНІЛ, лауреат Державних премій СРСР (1941, 1979 рр.) та УРСР (1975 р.), заступник директора, завідувач лабораторії (1966-1988 рр.) Всесоюзного селекційно - генетичного інституту (тепер - Селекційно-генетичний інститут НААН, м. Одеса).

Основні наукові роботи присвячено з'ясуванню закономірностей індивідуального розвитку рослин, селекції та насінництву. Важливе місце в дослідженнях Д.О. Долгушина займають проблеми біології запилення, запліднення та розвитку рослин.

Д.О. Долгушин - один з авторів вітчизняної єдиної системи насінництва зернових колосових культур, яка дала змогу підвищити валові збори і стабільність врожаїв. Під його керівництвом відпрацьовувались шляхи та прийоми прискорення селекційного процесу зернових культур шляхом добору пар для схрещувань з використанням попередньо стадійно-

го аналізу. Вивчав біологічні закономірності розвитку пшениці, працював над створенням нових сортів даної культури і на цій основі - над удосконаленням методів насінництва та селекції.

Д.О. Долгушин - широко відомий вчений-селекціонер, автор і співавтор сортів ярої пшениці Одеська 13, озимої пшениці: Одеська 3, Одеська 12, Одеська 51, Одеська 66, Одеська 117, Одеська 161, Одеська 265, Одеська 267 та ін.

Дремлюк Григорій Купріянович - доктор сільськогосподарських наук, співробітник Селекційно-генетичного інституту НААН.

Автор 11 районуваних сортів та гібридів сорго, зокрема Горизонт, Ювілейний, Сатурн, Одеський 1/83, Дністр, Одеський 127, Одеський 112, Одеський 118, Одеський 220, Одеський 221, Одеський 205 (1995 р.).

Єремєєв Іван Михайлович (1887 - 1957 рр.) - співробітник Іванівської, Миронівської дослідно-селекційних станцій, професор Маслівського сільськогосподарського інституту селекції і насінництва. В 1934 - 1940 рр. займався селекційною роботою в академіка М.І. Вавилова; завідувач кафедри генетики і селекції Білоцерківського (з 1945 р.), Уманського (з 1949 р.) сільськогосподарських інститутів.

Основні наукові праці присвячені теоретичним та методичним питанням селекції. Одержав нові сорти озимої та ярої пшениці, гречки та зернобобових культур. Під його керівництвом було виведено сорт озимої пшениці Українку 246, який було районувано з 1924 р. і який займав посівні площі в кілька мільйонів гектарів. Сорт Українка був світовим стандартом серед пшениць з борошно-хлібопекарських якостей.

Жемойда Віталій Леонідович - кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри селекції і генетики Національного університету біоресурсів і природокористування України. Він є автором гібриду кукурудзи Наутілус, співавтором гібридів кукурудзи Карат МВ, Одеський 158 МВ, ТОСС 156 МВ, ТОСС 218 МВ.

Животков Леонід Олександрович - доктор сільськогосподарських наук, завідував відділом селекції озимої пшениці, працював на посаді директора Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла УААН.

Багаторічні дослідження з озимої пшениці дали змогу Л.О. Животкову зробити низку теоретичних узагальнень і висновків, зокрема удосконалити метод біологічного контролю за підвищенням потенціальної і реальної продуктивності рослин, обґрунтувати екологічні принципи селекції, розробити новий спосіб прискореного розмноження та впровадження у виробництво нових сортів тощо.

Під його керівництвом та за безпосередньою участю створено і передано на державне сорто випробування 25 сортів озимої пшениці, з яких 18 занесено до Реєстру сортів рослин України (Миронівська 61, Миронівська 25, Миронівська 27, Миронівська напівінтенсивна, Миронівська остиста та ін.) Росії, Молдови, Білорусі.

Л.О. Животков є одним із авторів районованих сортів ярої пшениці (Миронівська яра, Колективна 3), сортів озимого ячменю (Миронівський 86, Миронівський 92 та Цезар).

Заїка Станіслав Полікарпович - кандидат біологічних наук, завідувач відділу селекції і насінництва кукурудзи Інституту землеробства НАН, член секції „Селекція кукурудзи та сорго" ЕУКАРПІА.

Головним напрямом його досліджень є розробка нових підходів у селекції скоростиглих гібридів кукурудзи. Разом зі своїми співробітниками та колегами із творчого об'єднання „Севєр" створив 27 ранньостиглих і середньоранніх гібридів кукурудзи, які в різні роки було занесено до Реєстрів сортів рослин України (Колективний 111 СВ, Колективний 210 АСВ, Колективний 225 МВ, Колективний 244 МВ, Колективний 100 СВ та ін.) та країн СНД. Завдяки цій селекційній роботі зона кукурудзосіяння значно поширилась на північ, за що селекціонерам у 1986 р. було присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки.

Зеленський Михайло Олексійович (1912 - 1997 рр.) доктор сільськогосподарських наук, процесор, заслужений працівник вищої школи; завідував кафедрою селекції та насінництва, працював проректором з наукової роботи Київського СГІ, УСГА (НАУ).

Наукові розробки пов'язані з вирішенням питань теорії і практики селекції, насінництва, агротехніки озимої пшениці, кита, ячменю, кукурудзи, селекції сортів культур для післяжнивного вирощування. Є автором та співавтором у створенні сортів озимого жита Київське кормове, середньораннього гібрида кукурудзи Кулон МВ, сортів яблуні - Зимове Плисецького, Київське зимове, Подолянське.

Зозуля Олександр Лаврентійович - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри рослинництва і селекції Вінницького державного аграрного університету.

Поряд з розв'язанням теоретичних питань з селекції кукурудза ним створено близько 1500 нових самозапильних ліній кукурудзи, 149 з яких зареєстровано в Україні, а понад 500 - у ВРІ. Автор нових гібридів кукурудзи, серед яких Буковинський 11 Т, що районувався у 12 областях.

Кириченко Федір Григорович (1904 - 1988 рр.) - академік ВАСГНІЛ, лауреат Ленінської (1959р.) та Державної премій СРСР (1949р.), Герой Соціалістичної праці, заслужений діяч науки УРСР, почесний член Академії сільськогосподарських наук ЧССР, завідувач відділу, директор Всесоюзного селекційно-генетичного інституту (тепер - СГІ).

Основні наукові роботи була присвячено розвитку теоретичних основ селекції пшениці та створенню сортів цієї культури. Досліджував шляхи отримання більш зимостійких міжвидових гібридів, вивчав методи добору пар при міжвидовій та внутрішньовидовій гібридизаціях та закономірності у спадкуванні основних ознак та властивостей, розробив метод добору рослин за потужністю розвитку кореневої системи тощо.

Створив зимо- та посухостійкі сорти озимої м'якої пшениці степового екотипу з високими якостями зерна. Сорти Одеська 3, Одеська 16, Степова, Прибой та ін. займали посівні площі до 7,6 млн. га.

Вперше в історії світового землеробства Ф.Г. Кириченком створено нову культуру - озиму тверду пшеницю: сорти Мічурінка, Новомічурінка, Одеська ювілейна набули широкого розповсюдження.

Кириченко Віктор Васильович - член-кореспондент НААН, доктор сільськогосподарських наук, директор Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва.

За участю В.В. Кириченка створено гібриди соняшнику Харківський 49, Світоч, Харківський 58, Погляд, Зустріч, Візит, Кий, Ант, Еней та ін., сортів Харківський скоростиглий, Харківський 3, Харківський 7. В.В. Кириченку належить пріоритет у розробці науково обґрунтованої технології селекції і насінництва соняшнику в умовах Лісостепу України.

Ключко Петро Федорович - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідував відділом селекції та насінництва кукурудзи Селекційно - генетичного інституту НААН.

П.Ф. Ключко - видатний вчений у галузі селекції і насінництва кукурудзи. Має 38 авторських свідоцтв на сорти і гібриди кукурудзи (Одеська 10, Геркулес ВІІ, ОдМа 310М, Кулон МВ, ОдМа 338МВ, ОдМа 407СВ, Корсар МВ та ін.), озимого жита.

Козубенко Василь Овсієвич (1899 - 1971 рр.) - доктор сільськогосподарських наук, професор, працював на Чернівецькій державній с.-г. станції, завідував лабораторією селекції кукурудзи в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва.

Автор 15 сортів, гібридів та ліній кукурудзи, які займали до 9 млн. га площ (Буковинський 1, Буковинський 2ТВ, Буковинський 3ТВ, Буковинський 3ТВ ранній). За їх створення та організацію насінництва з використанням ЦЧС у 1963 р. Козубенку В.О. було присуджено Ленінську премію.

Козубенко Леонід Васильович - доктор сільськогосподарських наук, завідувач відділу селекції кукурудзи Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. Ним створено і впроваджено у виробництво 12 гібридів кукурудзи (Харківський 18 Т, Харківський 19 Т та ін.).

Коломієць Ольга Кирилівна (1894 - 1977рр.) - лауреат Ленінської премії, працювала завідуючою відділом селекції цукрових буряків Білоцерківської селекційно - дослідної станції Інституту цукрових буряків НААН.

Вперше у світі у 1932 р. О.К. Коломієць було виділено нову форму рослин цукрового буряку із роздільним розміщенням плодів, що було початком великої революції в буряківництві. З використанням методу гібридизації однонасінних форм з високопродуктивними багатонасінними, систематичного, безперервного доборів у 1953 році було створено, а з 1956 р. і районовано вперше у світі сорт буряків Білоцерківський однонасінний. Слідом за ним з'являються Білоцерківський однонасінний поліпшений, БЦ

полігібрид 1, БЦ полігібрид 2, які створюються у тісній співдружності з лабораторією поліплоїдії.

У 1960 р. за створення нової форми цукрових буряків, виведення та впровадження у виробництво однонасінних високопродуктивних сортів Ольгу Кирилівну серед інших вчених було удостоєно високого звання лауреата Ленінської премії.

Константинов Станіслав Іванович - доктор сільськогосподарських наук, завідував лабораторією селекції проса Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва.

Установив ряд закономірностей в успадкуванні та мінливості ряду ознак у сортів і гібридів, розробив характеристику провідних елементів структури врожаю і виявив кореляційні залежності між ними, обґрунтував і апробував схему селекції на високу врожайність зерна і зеленої маси, скоростиглість, стійкість до головної, високі технологічні якості зерна і крупи. Автор сортів: Харківське 65, Харківське кормове, Харківське 86, Білгородське 1, Харківське 57.

Котко Іван Костянтинівич - кандидат сільськогосподарських наук, завідував відділом селекції озимої пшениці Інституту землеробства УААН. Розробив метод ендоспермальної ін'єкції формуючих зернівок озимої пшениці озимим житом.

Автор сортів озимої пшениці Поліська 70 (завдяки високій пластичності та урожайності був районований в 11 областях України і на значній території Росії), Щедра Полісся, Поліська 87, Поліська 90 (національний стандарт з потенціальною врожайністю до 115 ц/га, високотійкий проти хвороб та вилягання, з вмістом клейковини до 31 %) та ін.

Ластович Ганна Савівна (1927 - 1995рр.) - кандидат сільськогосподарських наук, завідувач відділу Іванівської дослідно-селекційної станції Інституту цукрових буряків УААН.

Створила на станції багатий генофонд озимої пшениці, тисячами підбирала та схрещувала батьківські форми, старанно вивчала потомства, відбирала кращі з них для подальшої роботи. В результаті, було створено 11 високоврожайних, з цінними хлібопекарськими якостями сортів цієї культури: Охтирчанка, Іванівська 6,8,60,12,14, 15,16,16а, Еритроспермум 21 та сорт ярої пшениці Ярославна.

Лінчевський Анатолій Адамович — академік НААН, доктор сільськогосподарських наук, завідувач відділу селекції ячменю Селекційно - генетичного інституту НААН, лауреат Державної премії СРСР (1977р.), керівник національної програми з селекції ячменю, міжнародний куратор із розробки теоретичних основ і селекції ячменю країн-членів РЕВ та ін.

Ідея зростання та стабілізації урожайності ячменю в Україні була покладена вченим в основу теорії селекції цієї культури на адаптивність. Ним було сформовано основні принципи створюваних сортів на адаптивність, доведено необхідність використання чинника фотоперіодичної чутливості

та розроблено умови добору сортів з різним її рівнем у селекційному процесі, розроблено шляхи цілеспрямованого створення та показано нищу адаптивність у південних регіонах сортів-дворучок, знайдено підходи та розроблено методику селекції сортів ячменю з комплексною посухо-, солета кислотостійкістю за чіткого генетичного контролю показника. Доведено можливість зростання подальшого потенціалу культури шляхом заміни в ряді місць дворядних ярих сортів продуктивнішими шестирядними та створено новий тип шестирядних сортів високоінтенсивного типу з потенціалом урожайності понад 100 ц/га.

Застосування теорії адаптивності в комплексі з селекцією на стійкість проти захворювань стало фундаментом результативної селекційної роботи. А.А. Лінчевський є автором 45 визнаних сортів ярого та озимого ячменю (Одеський 36, Черноморець, Нутанс 244, Славутич, та ін., озимого ячменю - Одеський 46, Оріон, Оксамит тощо), які щорічно вирощуються на площах 2-5 млн. га.

Лисак Степан Олексійович - кандидат сільськогосподарських наук, селекціонер Веселоподолянської дослідно-селекційної станції Інституту цукрових буряків НААН. Автор сорту проса Веселоподолянське 559 та ін.

Литвиненко Микола Антонович - доктор сільськогосподарських наук, заступник директора Селекційно-генетичного інституту НААН з наукової роботи, завідувач відділу селекції пшениці і тритикале, академік НААН, лауреат Державної премії України.

Основним напрямом селекції озимої пшениці є створення високоврожайних сортів з високими адаптивними властивостями. Для розв'язання цієї проблеми М.А. Литвиненком було розроблено теорію поетапної селекції на поліпшення урожайності, покращення якості зерна, адаптивність. Було використано різні генетичні джерела господарсько-цінних ознак і властивостей, розроблено морфо- та фізіологічні моделі сортів. А відтак створено ряд сортів з поступовим удосконаленням комплексу господарсько-цінних та біологічних ознак і властивостей, серед яких найбільшого поширення у виробництві набули Юнат одеський, Українка одеська, Федорівка, Фантазія одеська, Альбатрос одеський та ін.

Лифенко Савелій Пилипович - академік НААН, доктор сільськогосподарських наук, завідувач лабораторії Селекційно-генетичного інституту НААН, лауреат Державної премії України.

Основні наукові дослідження пов'язані з розв'язанням ряду проблем теорії селекції зернових культур та створенням на їхній основі нових сортів. Він один із перших у країні виконав велику програму дослідницьких робіт щодо вивчення ефективності гетерозису й характеру успадкування господарсько-цінних ознак у гібридів озимої пшениці; з використанням виду *Tr. timopheevi* створив нові джерела ЦЧС та ефективні відновники чоловічої фертильності пшениці.

С.П. Лифенко є одним із засновників нового напрямку в селекції озимої пшениці - створення зимо- та посухостійких сортів напівкарликового типу. Ним було вивчено закономірності успадкування ознак морозо- та зимостійкості, технологічних якостей зерна і стійкості до найбільш шкочочинних захворювань при використанні для гібридизації донорів з різними генами карликовості. В результаті було створено нові сорти м'якої озимої пшениці з поєднанням позитивних ознак та якостей. Вчений є автором близько 20 сортів озимої пшениці: Обрій, Одеська 132, Одеська 133, Одеська 162, Тіра, Хвиля, Струмок, Порада, Федорівка та ін. Високоінтенсивні сорти Одеська напівкарликова, Одеська 75 були першими вітчизняними районованими сортами напівкарликового типу.

Максимчук Лука Пимонович (1895 - 1984 рр.) - кандидат сільськогосподарських наук. Працював на Іванівській і Верхняцькій селекційно-дослідних станціях Інституту цукрових буряків НААН. Завідував відділом селекції зернових культур у Селекційно-генетичному інституті та Інституті цукрових буряків. Під його керівництвом і при безпосередній участі виведено 20 сортів зернових культур, 11 із яких були районовані і займали в СРСР понад 11 млн. га. Це сорти озимої пшениці - Лютесценс 17, Еритроспермум 15, Одеська 3, Одеська 12; озимого жита - Таращанське 2, Таращанське 4; вівса - Советський ; ячменю - Уманський 4, Уманський 6, Одеський 9 та ін.

Манзюк Віталій Тимофійович - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач відділу селекції та біотехнології ячменю, лауреат премії ім. В.Я.Юр'єва.

Основні теоретичні дослідження спрямовано на вивчення генетики ячменю, розробку методів експериментального мутагенезу, хромосомної інженерії, удосконалення методів добору тощо. Автор 16 сортів ячменю (Нутанс 58, Харківський 60, Харківський 67, Харківський 70, Харківський 84, Медікум 135 та ін.), 10 з яких занесено до Реєстру сортів рослин України, 6 - Росії, 2 — Казахстану.

Мироненко Андрій Митрофанович - заслужений агроном України, завідувач відділу селекції зернових культур Інституту зернового господарства УААН. Автор сортів озимої пшениці Дніпровська 521, Орбіти, Дніпровська 775, Дніпровська 846; вівса - Синельниківський 14, Синельниківський 21, ячменю - Дніпровський 425, Дніпровський 435 та ін.

Мокан Григорій Семенович (1899 - 1991 рр.) - заслужений агроном, працював завідувачим відділу селекції цукрових буряків Ялтушківської селекційно-дослідної станції Інституту цукрових буряків УААН.

За успіхи в селекції однонасінних цукрових буряків Г.С. Мокану разом з іншими селекціонерами, які брали участь у створенні однонасінної форми цукрових буряків (О.В. Попов, О.К. Коломієць), у 1960 р. було присуджено Ленінську премію. Автор сортів Ялтушківський однонасінний, Ялтушківський однонасінний 4, Ялтушківський гібрид, Ялтушківський од-

нонасі́нний 30, Ялтушківський однонасі́нний 37, які займали понад 50% площ бурякосіяння в колишньому СРСР.

Моргун Володимир Васильович - академік АН України, доктор біологічних наук, професор, директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України, лауреат Державних премій.

Основний напрям досліджень - генетичне поліпшення з допомогою мутагенних факторів таких важливих для України культур, як пшениця та кукурудза. Йому належить пріоритет у встановленні мутагенної активності ряду речовин хімічної та фізичної природи, в т.ч. і факторів навколишнього середовища, розробці способів отримання індукованих мутацій у культурі клітин і тканин, розкритті генетичної природи мутацій, створенні унікальних форм рослин, які поклали початок цілим напрямам у генетиці та селекції (напівкарликових та короткостеблових сортів пшениці, ранньостиглих гібридів кукурудзи, вперше в Україні - трансгенних рослин кукурудзи). Унікальні дослідження виконав В.В. Моргун, беручи участь у вивченні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

В.В. Моргуном (у співавторстві) створено 55 сортів та гібридів озимої пшениці, кукурудзи, жига, тритикале, більша частина яких висівається на полях України і країн СНД на площі від 1 до 5,5 млн. га.

Мусійко Олександр Самсонович (1903 - 1980 рр.) - член-кореспондент ВАСГНІЛ, доктор сільськогосподарських наук, працював завідувачем відділу селекції кукурудзи (1946 - 1973рр.), директором (1958 - 1972рр.) Селекційно-генетичного інституту, лауреат Ленінської та Державної премій.

Основні наукові роботи присвячено біології, селекції та насінництву зернових культур. Він - автор 17 сортів та гібридів кукурудзи (Одеська 10, Одеський 27МВ, Одеський 50М, Орбіта, Новинка), жита (Одеське багаторічне), гречки.

Неговський Микола Олександрович (1911-1995 рр.) - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач відділу генетики, лабораторії селекції цукрових буряків Інституту цукрових буряків УААН.

М.О. Неговський очолював дослідження з використання явища гетерозису в селекції сортів та гібридів цукрових буряків, поліплоїдних форм та форм із ЦЧС, які дали змогу розробити практичні рекомендації щодо їх практичного використання при створенні високопродуктивних сортів і гібридів. За участю М.О. Неговського було створено перші в країні анізоплоїдні гібриди (Білоцерківський полі 1, Білоцерківський полі 2, Внісовський полі 5); він був одним із співавторів першого вітчизняного гібриду на основі ЦЧС (Ювілейний).

Орлюк Анатолій Павлович - доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач лабораторії селекції і генетики пшениці Інституту зрошеного землеробства УААН.

А.П. Орлюк зробив значний внесок у розвиток вітчизняної біологічної та с.-г. науки, зокрема розробив фізіологічно-генетичну модель сортів озимої пшениці та принципи трансгресивної селекції таких сортів з високим урожаєм та адаптивними потенціалами, відкрив генетичну природу багатьох кількісних ознак і властивостей у джерел та донорів із світової колекції пшениці. Є автором ряду високопродуктивних короткостеблових сортів озимої пшениці (Мрія Херсона, Херсонська 86, Херсонська остиста, Находка, Аріадна та ін.).

Осипчук Андрій Антонович - доктор с.-г. наук, завідувач відділу селекції Інституту картоплярства УААН, керівник селекцентру з картоплі в Україні.

А.А. Осипчук - автор 21 сорту картоплі, які заносились до Реєстру сортів рослин України та країн СНД: Бородянська рожева, Кобза, Повінь, Слов'янка, Луговська, Світанок Київський, Зареве, Ольвія, Горлиця та ін.

Вченим науково обґрунтовано і доведено можливість створення на міжвидовій основі висококрохмалистих сортів, які поєднують цю ознаку з високою урожайністю та іншими господарсько-цінними ознаками; показано можливість поєднання ранньостиглості з високою крохмалистістю, фітофторостійкістю та іншими цінними ознаками і властивостями; встановлено можливість створення високо урожайних сортів методом природного самозапилення та помірного інбридингу. При створенні нових сортів значна увага приділяється стабільності та екологічній пластичності основних ознак у картоплі.

Паламарчук Анатолій Іванович - кандидат сільськогосподарських наук, завідувач лабораторією селекції та насінництва твердої пшениці Селекційно-генетичного інституту УААН. Автор сортів: Айсберг одеський, Парус, Алий парус, Корал одеський.

Парій Федір Микитович - доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри генетики, селекції та біотехнології Уманського університету садівництва.

Наукові дослідження Ф.М. Парія пов'язані із розробкою технології селекційного процесу, запропоновано принципово нову схему одержання гібридного насіння із використанням системи самонесумісності та ЦЧС і за цією схемою створено гібрид цукрових буряків Автор із спрощеним насінництвом. Ним встановлено наявність аутоплоїдів ефекту гетерозису, який визначається посталельними взаємодіями, і розроблено схеми використання такого ефекту.

За встановленим явищем вибіркової елімінації анеуплоїдних гамет у автополіплоїдів ученим розроблено способи одержання гібридного насіння буряків та спосіб відбору збалансованих тетраплоїдів, із використанням яких створено триплоїдний гібрид цукрових буряків Аратта та тетраплоїдний сорт кормових буряків.

Ф.М. Парій є автором біля 20 сортів та гібридів, зокрема кукурудзи, цукрового та кормового буряку, пшениці (зокрема спельти та 40 винаходів із технології селекції рослин, ним опубліковано більше 150 наукових робіт, підготовлено декілька кандидатів та докторів наук.

Пархоменко Анатолій Костянтинович - кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри селекції та насінництва Національного університету біоресурсів і природокористування України. Він є співавтором гібридів кукурудзи: Кулон МВ, Карат МВ, Одеський 158 МВ, ТОСС 156 МВ, ТОСС 218 МВ.

Пересипкін Володимир Федорович - член-кореспондент ВАСГНІЛ, доктор біологічних наук, професор, лауреат премії Ради Міністрів і Державної премії, заслужений діяч науки України. Керований ним колектив учених працював над створенням нових сортів, стійких проти хвороб: іржі та кореневих гнилей пшениці, несправжньої борошнистої роси, фомозу, альтернаріозу і бактеріозних гнилей ріпаку. Він є автором і співавтором сортів: озимої пшениці Киянка, озимого ріпаку Митницький 2, Снітинський, ярого ріпаку Васильківський, Мар'янівський, Ковалівський.

Попов Олександр Васильович (1903 - 1962рр.) - селекціонер Ялтушківської селекційно-дослідної станції Інституту цукрових буряків УААН, лауреат Ленінської премії.

Найголовнішим досягненням талановитого вченого є створення у співавторстві з Г.С. Моканом, та впровадження у виробництво однонасінних цукрових буряків: Ялтушківського однонасінного, Ялтушківського гібриду та ін., за що у 1960 р. їм було присуджено Ленінську премію. Ці та інші створені за участю О.В. Попова сорти займали біля половини всіх площ цієї культури в СРСР.

Вченим було розроблено рил нових методів добору, зокрема за енергією росту коренеплоду та накопиченням в ньому цукрів, за масою і цукристістю коренеплодів, за стійкістю проти загнивання та ін.

Ремесло Василь Миколайович (1907 - 1983рр.) - академік АН СРСР і ВАСГНІЛ, Герой Соціалістичної праці, заслужений діяч науки, лауреат Ленінської і Державної премій, директор Миронівського інституту пшениці.

В.М. Ремесло заснував оригінальний метод створення високоврожайних і зимостійких сортів озимої пшениці, який базується на використанні впливу екстремальних умов середовища при спрямованій зміні ярих юрм в озимі. Значне місце в його дослідженнях належить вивченню генетичних основ внутрішньовидової гібридизації, удосконаленню методу добору батьківських пар, систем внутрішньовидових схрещувань.

В.М. Ремесло є автором славнозвісного сорту озимої м'якої пшениці Миронівська 808, який завдяки виключній пластичності займав поля більшості областей України, Російської Федерації, Білорусі, Молдови, республік Прибалтики. Його висівали у Приураллі, Західному Сибіру, Казахстані,

де раніше пшеницю не сіяли взагалі. Широке розповсюдження сорт знайшов і в багатьох європейських країнах.

Загальний творчий доробок вченого складає 40 сортів зернових колових культур, у т.ч. 19 районованих, із яких 15 сортів озимої пшениці.

Розвадовський Альозій Мартинович - доктор сільськогосподарських наук, завідувач відділу селекції зернобобових культур, заступник директора з наукової роботи Уладово - Люлинецької дослідно-селекційної станції Інституту цукрових буряків УААН.

Видатні досягнення вченого пов'язані з селекцією гороху. Створено та передано виробництву 12 сортів гороху, що характеризуються високим потенціалом урожайності (50-60 ц/га і більше), цінними господарсько-біологічними та технологічними показниками. Найбільш поширені такі сорти як Аграрій, Орендатор, Люлинецький короткостебловий та ін.

Роїк Микола Володимирович - академік УААН, доктор с.-г. наук, директор Інституту цукрових буряків УААН, науковий керівник Міжнародної програми з селекції цукрових буряків „Бетаінтеркрос", член Міжнародного інституту цукрових буряків (Брюссель, Бельгія).

М.В. Роїк - відомий вчений в селекції цукрових буряків. Він є автором 7 районованих та 4 перспективних сортів та гібридів, які висіваються на значних площах.

Ученим виконано фундаментальні роботи з генетичної, біотехнологічної та фізіолого-біохімічної технологій створення нового вихідного матеріалу цукрових буряків, запатентовано принципово нові способи добору високоцукристих генотипів, добору буряків за формою коренеплоду, розмноження рослин гібридів, створено генетично роздільноплідну (гомозиготну) форму буряків.

М.В. Роїк є одним із авторів науково обґрунтованої української інтенсивної технології вирощування цукрових буряків, широко запровадженої у буряківництві.

Сапегін Андрій Опанасович (1883 - 1946рр.) - академік АН УРСР і віце-президент АН УРСР, доктор наук, організатор і засновник Селекційно-генетичного інституту.

Основні наукові роботи присвячено біології, цитології, генетиці, селекції сільськогосподарських культур. Це перший селекціонер країни, який займався селекцією, виходячи із законів спадковості. Застосував метод варіаційної і статистики для оцінки точності результатів польових дослідів. Використав гібридизацію як селекційний прийом (1915р.), який дозволив вирішувати питання, недосяжні для простого добору, експериментальний мутагенез у селекції озимої пшениці. Опрацював метод багаторазових зворотних схрещувань, відомий нині як метод беккроссів. Рекомендував використовувати самозапилені лінії в селекції перехреснозапильних культур з метою створення високоврожайних міжлінійних гібридів (1912р.). Вивів ряд сортів озимої (Кооператорка, Земка, Степнячка) та ярої пшениці (Оде-